

ditionelt, endog autoritært hierarki. Le Roy Laduries forfatterskab er et af de mest centrale og mest originale i Annalesskolens tredje generation. Han tog som så mange af sin generation sit udgangspunkt i total lokalhistorie, men han har derfra bevæget sig over en stærkt kvantificerende demografisk og økonomisk-historisk forskning og klimahistorie til historisk antropologi. I 1978 udsendtes et udvalg af hans afhandlinger og essays i samlingen *Le territoire de l'historien*. Den foreliggende bog er et udvalg i engelsk oversættelse fra andet bind af denne samling.

Det er en anvendelig, men ikke komplet, introduktion til Le Roy Ladurie's »ånd og metode«. Den viser ham først og fremmest som den overlegne tekstlæser og skribent, i mindre grad som den syntesesøgende historiker og slet ikke som den tålmodige empiriker. Dette bør ikke vildlede læseren, bag den elegante tolkning af litterære tekster af Rétif de la Bretonne og Balzac ligger et minutiøst kendskab til det gamle franske samfunds demografiske og antropologiske strukturer, baseret på titusinder af arkivalske iagttagelser. Det empiriske arbejde er fundamentalt i Le Roy Laduries forskning, han foretrækker, som han selv bemærker, »tingene frem for de ord, der repræsenterer tingene. Virkeligheden lader sig ikke reducere til den måde, folk talte om den på« (s. 3).

Emnerne, der behandles, spænder fra den sorte død til distriktet Rouerge i det 20. århundrede – og ind i fremtiden for den sags skyld, for Le Roy Ladurie viger ikke tilbage for at give nutidige planlægningsteknokrater et par gode råd, men han formår at gøre ethvert emne betydningsfuldt for læseren. Ikke kun fordi han skriver godt, men fordi han bruger den »metode, der er så gammel som kundskaben selv, en metode, der søger at fange fænomenerne uden for deres bevidste fremtrædelsesform og systematisere deres relationer og forandringer ved hjælp af et begrænset antal variable« (s. 5).

Annalesskolen har herhjemme spillet en ikke ubetydelig, omend endnu historiografisk uafklaret rolle for mange »etablerede« historikere, og netop Le Roy Ladurie har inspireret flere igangværende projekter. Alligevel er kendskabet til moderne fransk historieforskning blandt studerende og yngre historikere ofte forbavsende overfladisk. Hvis det er sproget, der danner barriere, kan der være grund til at fremhæve, at alle Le Roy Laduries væsentlige arbejder nu foreligger i engelsk oversættelse.

Niels Steensgaard

Matti Viikari: Die Krise der »historistischen« Geschichtsschreibung und die Geschichtsmethodologie Karl Lamprechts. Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Dissertationes Humanarum Litterarum 13. Helsinki, Suomalainen Tiedekatemia 1977. 483 s.

Finnen Matti Viikaris store disputats om Karl Lamprecht er ikke den traditionelle skildring af en historikers opgør med traditionen. Det er en studie over Lamprechts udvikling ikke betragtet som et forskeranliggende, men som dybt forankret i den tyske stats udvikling. Hvor metodestriden som baggrund hidtil har skildret Lamprecht som samtidens oprører, der ønskede at nedbryde hele den idealistiske tradition, om hans materielle positivistiske slog igennem, har Viikari også blik for oprørerens bånd til den samme tradition. I hans pen bliver Lamprecht historikeren, der ikke uden kompromis arbejder for at slå sit historiesyn fast med de midler, der nu engang blev givet i et så konservativt samfund som det nye tyske rige.

Lamprechts bestræbelser lykkedes imidlertid ikke. Skrækken for evolutionstanken sammen med en almindelig uvilje mod metodisk systematisk indgang til det historiske studie

prægede den tyske historieforskning, hvis modtagelighed til et par årtier ind i det 20. århundrede var temmelig begrænset.¹ Da Lamprecht efter forfatterens opfattelse skuffet døde i 1915, havde altså idealismen sejret. Viikaris umiddelbare fortjeneste er, at han i modsætning til mange tyske historiografer får revet Lamprecht ud af de lidt snævre cirkler omkring selve metodestriden, der på et vist tidspunkt blev holdt lidt kunstigt i live af personlige udfald fra tilpas polemiske kombattanter. Alle hans modstandere hæftede sig ved det politiske og forfatningsmæssige i hans »Deutsche Geschichte«, mens ingen reelt vovede at sætte hele hans socialhistoriske syn under debat. Stridens interesse angår jo i virkeligheden mindre Lamprecht end hans modstandere, der aldrig nåede eller ønskede at nå ind til kernen af den lamprechtske syntese. De forsvarede ikke alene deres egen faglige status, men også det stivnede system, der omgav dem. Gennem en klar skildring af det tyske uddannelsessystem får Viikari skitseret de fysiske rammer for akademiker-vældets konservatisme.

Rekrutteringen til universiteterne og de højere læreanstalter var som ventet uhyggelig snæver, og resultatet måtte lige så uundgåeligt blive, at den herskende klasses sønner uddannedes til at bevare det herskende systems dogmer, mens klassesamfundets indbyggede modsætninger ulmede under overfladen (s. 84). Ethvert forsøg på fornyelse kunne ikke møde anden skæbne end ubarmhertig modstand fra en forsvarende reaktion. Uden at blive sagt ligger det latent i Viikaris skildring, at forløbet af Lamprechts karriere ville have formet sig anderledes et hvilket som helst andet sted. Alligevel virker hans oprør universelt, og selv om der mangler et samlet europæisk vue over perioden, danner Tyskland trods kejseren og Bismarck næppe nogen undtagelse. Med Ths. Kuhn ville man være fristet til at sige, at det var et oprør helt i klassisk stil, hvor det normalvidenskabelige paradigme ikke lod sig omstyrte, før et nyt var tilstrækkeligt konsolideret.

Det var det ikke for Lamprechts vedkommende. Under det fundamentale og overvældende i hans store fremstillinger som »Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter« og »Deutsche Geschichte« med den næsten naive evolutionstro og sine steder bastante materialisme lå samtidig erkendelsen af historikerens eviggyldige problemer, som Lamprecht opfattede og skildrede dem i sit opgør med den politiske historieforskningens målsætninger. Som en underlig modsætning til de store værker blomstrer dilemma og desillusion frem i mange af hans afhandlinger. Viikari viser det, men drager måske ikke helt dets konsekvenser. Lamprechts »Urteilslehre« – læren om kulturtidsaldrene – udgjorde hans bud på den nye historieskrivning, men den implicerede tillige et valg af det kollektive frem for det individuelle som historiens drivkraft. Lamprecht accepterede imidlertid meget langt menneskets handlinger som irrationelle, der ikke lod sig indpasse i fastlagte mønstre. Fra et opgør med Georg v. Below skrev han: »Das Individuelle ist für unsere heutige Auffassung und vermutlich für immer irrational und darum nicht Gegenstand wissenschaftlicher sondern nur künstlerischer Erfassung« (s. 219). Hans egentlige mål havde utvivlsomt været at indfange den kunstneriske erkendelse, men efterhånden som han psykologiserede sit historiesyn fik begreberne et tydeligere irrationelt skær over sig.

Kausaliteten skulle på den ene side være det grundlæggende i det empiriske sæt af lovmæssigheder, der styrede de store tag i den historiske udvikling, og på den anden side skulle en psykologisk kausalitet forklare individets placering i den samme udvikling. Lamprecht troede fejlagtigt, at denne dobbelthed kunne afbalanceres. Det var en genstridig dualisme, Viikari griber fat i ved meget præcist at tage sit udgangspunkt i Lamprechts mange begreber – individuel, typisk, frihed, nødvendighed etc. Overalt kunne Lamprecht ikke udelukke den menneskelige dimension som noget frit og i bund og grund ustyrligt. Menneskets indre nødvendighed, hvor mange rationelle aspekter den iøvrigt var

¹ K. G. Faber, *Ausprägungen des Historismus*. *Historische Zeitschrift* 1979, s. 1–23.

bygget op af, havde intet at skaffe med videnskab, og alligevel kunne man ikke fornægte dens indflydelse på den historiske virkelighed.

Der er en bemærkelsesværdig distance fra disse helt grundlæggende problemer i Lamprechts tænkning og til den polemiske tone i dele af metodediskussionen. Alligevel er der nok næppe tvivl om, at den voldsomme modstand mod hans værker sammen med den voksende erkendelse af store problemer på den ene eller den anden måde, som Viikari ikke går nærmere ind på, var med til at ændre Lamprechts holdning til sin videnskab og især til sin egen rolle i det videnskabelige samfund. Otto Hintze, en af Lamprechts seriøse kritikere, samlede i en lille opsats fra 1897 metodediskussionens mange tråde og karakteriserede hans dilemma sådan: »Das Individuelle und das Gemeinschaftsleben stehen in seiner Auffassung fremd und ohne organische Verbindung gegenüber.«² Det var ikke alene et problem i forholdet til selve den historiske virkelighed; den frie vilje blev måske også et problem i Lamprechts erkendelse af den historiske sandhed, der med tiden blev en mere og mere tvivlsom størrelse. Hans metodiske praksis var forbundet med den menneskelige erkendelse som historikerens aktive redskab. Forståelsen blev et objektiveret middel, der som i den væsentlige afhandling »Was ist Kulturgeschichte« fra 1896 kunne krydse mellem tilstande som »sinnlichen Wahrnehmung« og »begriffliches Denken« i arbejdet på at nå frem til den historiske sandhed, som Lamprecht i hvert fald ikke ud af til fraveg som værende opnåelig. Det er utvivlsomt rigtigt, når Iggers fremhæver, at Lamprecht aldrig nåede til en subjektiv selverkendelse som en reel forudsætning for at virke som historiker, men måske kom han så tæt på, at det var tilstrækkeligt til at lamme ham i hans rolle som den store fornyer.³

Allerede tidligt i metodediskussionen havde Lamprecht adskilt tro og viden med henvisning til, at rankeepigonerne byggede på det første han selv på det sidste, men da han gik i dybden med betingelserne for at drive videnskab, fandt han det alligevel beskæmmende, så let den historiske sandhed kunne forveksles med den politiske tro. Begge var de et resultat af menneskets verdensanskuelse. Viikari får ikke afklaret dette helt grundlæggende dilemma hos Lamprecht og får dermed heller ikke klarlagt, hvor vidt denne begyndende erkendelsesmæssige tvivl er med til at presse Lamprecht mod en ændring af sine standpunkter fra midten af 90'erne. Forfatteren virker her for optaget af detaljerne og kunne måske have placeret ham yderligere ved at abstrahere fra tekststederne til historikerens mulige faglige (og fagpolitiske) motiver i denne tid.

Men der sker en afgørende ændring. Foruden en stadig tilbagevenden til de psykologiske kræfter, former Lamprecht i denne periode sin universalteori, der vel nok var tænkt som et dække over de erkendelsesteoretiske problemer, han havde mødt. Det universalhistoriske moment legitimerede behovet for en stærk udenrigspolitik, og staten fik for fremtiden en stadig dominerende plads i Lamprechts samfundsopfattelse (s. 248). Det var en klar udvanding af det materielle historiesyn, der langsomt kædede politik og videnskab sammen. Det tragiske i denne statsforherligelse var, at den ikke bragte ham videre, derimod forligede han sig gradvist med en såvel inden- som udenrigspolitisk udvikling, han dels ikke magtede at ændre dels formentlig så visse fordele i. De sidste to bind af »Deutsche Geschichte« illustrerer en faktisk betingelsesløs tro på den tyske ekspansion stadig tilpasset det evolutionspositivistiske historiesyn, han ikke ændrede. Et fortåeligt spørgsmål melder sig i løbet af læsningen: hvad fik Lamprecht til på så mange punkter at gå i retræte? Måske handlede historikeren med principperne for som belønning at kunne institutionalisere enkelte af grundideerne. Efter århundredeskiftet skabte

² Otto Hintze, Über individualistische und kollektivistische Geschichtsauffassung. Sst. s. 60-67.

³ G. Iggers, Deutsche Geschichtswissenschaft. München 1971, s. 257 f.

Lamprecht sit »Königliche Institut für Kultur- und Universalgeschichte«. Det var en umiddelbar sejr, som kan have haft sin pris. Lamprecht kan have været villig til at betale den for at se visse af sine tanker indkorporeret i det konservative uddannelsessystem. En anden forklaring kan være, at han f. eks. gennem sit engagement i den imperialistiske agitationsorganisation »Alldeutschen Verbandes« kunne bryde den isolation, han befandt sig i – en isolation, der ikke blot institutionelt men i høj grad også menneskeligt i det lange løb måtte virke kvælende for en historiker, der med så stor en indsats ville udvide og forny det videnskabelige synsfelt. Senere tog han afstand fra organisationens mest rabiate udtryksformer, men han var da selv blevet en garant for, at politik og videnskab ikke lod sig adskille. I sine sene afhandlinger om den »auswärtige Kulturpolitik« søger han måske lige frem efter en apoteose af disse begreber men når måske ikke dette tvivlsomme mål, inden han i begyndelsen af den krig, han havde anset for nødvendig og uundgåelig, døde i 1915.

Viikari får skildret Lamprechts udvikling som historiker som tragisk. Han havde al god grund til at dø skuffet. Det videnskabelige samfund havde afvist hans ideer, og hans arbejde fandt trods en vis succes i andre lande ingen egentlig arvtager i Tyskland. Selv om han havde givet sig til den tradition, han i begyndelsen opponerede mod, forblev hans rolle at være den isolerede. Det egentlig tragiske er i virkeligheden, at hans forandring ikke blot var en taktisk politisk manøvre for at opnå et fastere institutionelt fodfæste, men at den ligeledes kan ses som et resultat af en stigende usikkerhed over for det irrationelle og det umulige i at finde konsistente værdier for historien og dermed også for samfundet. Derfor virker hans liv og udvikling på dette punkt idag så meningsløs.

Viikaris bog indeholder lange meget analytisk prægede afsnit om grundlaget for Lamprechts materielle og socialhistoriske aspekter, hvori indgår detaljerede undersøgelser af især hans »Deutsche Geschichte« og af forholdet til andre socialhistoriske tendenser. Disse grundige men lidt livløse kapitler står for uvedkommende især over for de skarpe afsnit om Lamprechts opgør med den politiske historie, som i højere grad kunne have tålt at være blevet sat ind i en større europæisk sammenhæng. Det er ikke muligt at give et helstøbt billede af så sammensat en person som Karl Lamprecht, og Viikari gør i den forbindelse det eneste rigtige. Han sætter Lamprechts hele historiesyn ind i en større samfundsmæssig sammenhæng og får givet sin forklaring på, hvorfor historismen var i krise men også, at et så konservativt samfund ikke kunne tage imod nye tanker og ideer end ikke i tilpasset form. At Lamprechts helt personlige udvikling som historiker stadig virker vanskelig at forstå vil nok altid være tilbage.

Henrik Poulsen

Norman Davies: God's Playground: A History of Poland, Volume I. The Origins to 1795, Volume II, 1795 to the Present. Oxford Clarendon Press 1981. 605 + 725 s. £ 55.

Davies' holdning til polsk historiografi er kritisk. Efter hans mening bliver både ældre og nyere polsk historie fortolket for nationalistisk, forstået på den måde, at nationalismen er blevet nu et våben i hænderne på det totalitære system og bruges i politisk øjemed, også af Kreml. Den polske modvilje mod Tyskland overdrives nu, mens den rolle, Sovjetunionen har spillet i Polens historie, tilsvarende bagatelliseres. Davies mener, at den almindelige holdning til sådanne problemer som f. eks. den polske stats kontinuitet fra det 10. til det 20. århundrede er udtryk ikke for et videnskabeligt, men for et politisk standpunkt. Han hævder f. eks., at det på grund af de store omvæltninger i polsk historie fra